

Nødpenge fra afstemningstiden i Slesvig 1919-1921

- propaganda eller pengemaskine?

AF KLAUS TOLSTRUP PETERSEN

Et af de første steder der lavede nødpenge i Nordslesvig var Sønderborg Bank, der den 12. december 1916 udstedte en seddel på ½ mark.

Teksten var på tysk men på sedlens forside var der et vikingeskib tegnet af museumsinspektør Jens Raben. Kort tid efter i januar 1917 fulgte Broager Spare- og lånekasse trop og udstedte sin første nødpengeseddel ligeledes på 1/2 mark. Egentlig var der tale om en neutral seddel uden illustrationer, men teksten var på dansk og det blev i visse tyske kredse opfattet som en provokation. Muligvis var det grunden til, at sedlen kom i myndighedernes søgelys. Med henvisning til at sparekassen i Broager ikke havde fået den fornødne tilladelse til at trykke nødpenge og at dette var forbeholdt offentlige forvaltninger, forbød myndighederne sedlen og beslaglagde dem de kunne få fat i. Samtidig blev de ansvarlige bagmænd bag sedlen idømt bøder på 360 mark. Da der imidlertid fortsat var mangel på pengesedler, valgte kommunen at overtage restoplaget, som blev påtrykt kommunestemplet og atter sat i cirkulation. Cirka et halvt år senere forsøgte Haderslev Bank sig også med en dansksproget nødpengeseddel. Denne led samme skæbne som sedlen fra Broager Spare- og Lånekasse, men her slap de ansvarlige dog for at skulle betale bøder.⁴

Det var dog kun den spæde start på de nationalt prægede nødpenge-sedler. Godt en måned før afslutningen af 1. Verdenskrig besluttede den tyske regering d. 9. oktober 1918, at bede amter og kommuner om hjælp til at trykke pengesedler med større værdier på mellem 5 og 100 mark. Det betød at nødpenge snarere blev normen end en nødforanstaltning.

Samtidig henstillede myndighederne til, at sedlerne skulle udfærdiges så kunstfærdigt som muligt, helst med vandmærker og tryk i flere farver, der skulle gøre det sværere at lave forfalskninger.⁵ Konsekvensen var, at der kom langt mere fokus på nødpengesedlernes illustrationer, som fik en funktion, der rakte ud over at være betalingsmiddel. Blandt andet blev nødpenge benyttet til at promovere virksomheder og deres produkter, til at rejse penge til byggeprojekter og til at fremme politiske budskaber.⁶

Medlemsblad for:
**Numismatisk Forening
for Nord- og Sydslesvig**

Redaktion/ Kommission:

Jens Madsen
Jørgensby 14
6310 Broager
jensmadsen@moneta.dk
Tlf.: 40 14 21 63
Gengivelse af artikler kun
efter indhentet tilladelse
og med kildeangivelse.

Formand:

Henning Kjær
Kærmindevej 17
6400 Sønderborg.
Tlf.: 74 43 34 82
Fakjaer@mail.tele.dk

Brevbud:

Ved brevbud betales 3% i
salær og evt. porto.

Faste brevbud skal være
fremme dagen før auktionen.

Modtages af
H. C. Deelee
Genner Bygade 29
6230 Røde Kro
Telefon 74 66 49 50
hansdeele@bbsyd.dk

Oplag: ca. 80 stk.

Foreningens vedtægter kan
altid rekvireres hos
formanden.

www.nfns.dk

Tryk: Langenberg
Sønderborg

Den 28. juni 1919 blev Versaillestraktaten underskrevet. I bestemmelserne om Slesvig fremgik det, at en ny dansk-tysk grænse skulle fastlægges på baggrund af folkeafstemninger i både Nord- og Mellemslesvig. Op til afstemningerne blev der fra begge sider produceret en stor mængde trykt propagandamateriale såsom plakater, flyveblade, løbesedler, postkort og pjecer.

Afstemningskampen fik også stor indflydelse på om-rådets nødpengesedler, som nu ofte blev udsmykket med nationale motiver og tekster. Denne type nødpengesedler kunne være dansksindede, tysksindede eller neutrale, og på samme seddel optrådte der tit forskellige budskaber. I Nordslesvig havde nødpengene oftest danske eller neutrale motiver, men der var også en del, som havde både en dansk og en tysk side. Nogle få var overvejende tyske. I Mellemslesvig derimod var der primært tale om tyske eller neutrale motiver. Mens de neutrale sedler ofte bestod af motiver fra byer, landskaber eller bygningsværker, hvor ordet "plebiscit" som regel var det eneste der refererede til folkeafstemningerne, kunne budskaberne på de dansk- og tysksindede sedler være stærkt nationale med emotionelle billeder og tekster der understregede pointen.

Satiriske og humoristiske sedler forekom også. Fælles for dem var, at de direkte eller indirekte henviste til folkeafstemningerne den 10. februar og 14. marts 1920. Derfor betegnes disse ofte som "plebiscitpenge", "plebiscitsedler" eller "afstemningssedler".⁷

Nr	Medl		Kons	Opr. Pris	
		Sedler			
1	83	D notgeld Plön 5 x 50 pf 1921 #1063.2 billede 1,2,3,4,5	1+	25	
2	83	D notgeld Glauschau 1,2,3,4,5 mark 1921 #435.1	01	55	
3	83	D Notgeld Kiel 10, 25, 50 pf 1 m 09.1921 #698.1a	0	50	
4	83	D Notgeld Bremerhaven, Geestemünde und Lehe 5 m 15.11.18 2 x perf	1	25	
5	83	D Notgeld Wunsiedel 2 x 25 pf 11.11.18 #W66.2a,b	0	10	
6	83	D Notgeld Danzig 50 pf 50 pf 15.04.19 #D3.3	1	35	
7	83	D 5 forsk notgeld	0	25	
8	83	D 4 forsk notgeld	lot	20	
9	83	D Notgeld Zeulenroda 50 mark 16.12.18 #09	01	50	
10	83	D Notgeld Suchsdorf 4 x 25, 4 x 50 pf UÅ #1291.1A	01	35	
11	83	D Notgeld Grundhof 3x50 pf 01.04.20 sæt #493.1	01	15	
12	83	D Notgeld Husby UÅ 50pf (1), 2 x 75 pf (1,2) #637.1A	01	15	
13	83	D Notgeld Klanxbull 50 pf, 1 m 10.01.20 #704.1a	0	25	
14	83	D Notgeld Itzehoe 25, 50 pf 1 m 02.08.20 50 pf 01.10.18 #I14.4b	1+-0	20	
15	83	Østrig 2 forsk	lot	5	
16	67	D notgeld Finsterwalde 25, 50 . 75 pf 07.21 DN362.1	0	10	
17	67	D notgeld Suhl 4 x 50 pf DN1303.3	0	10	
18	67	D Schalkau 6x50 pf DN1171.1	0	20	
19	67	D Suhl 1922 4 x30 pf DN1303.2	0	10	
20	67	D Berlin 20 x 50 pf DN92.1	1+	50	
21	67	D Glauschau 6 x 50 pf 01.05.21 DN4361	0	10	
22	67	D Lautenthal 4 x 50 pf 30.10.21DN7782 (mange brune pletter)	0	5	

23	67	D 9 forsk. notgeld	1-0	20	
24	67	D 9 forsk notgeld	0	30	
25	67	D 10 forsk notgeld	0	30	
26	67	D 11 forsk notgeld	0	35	
27	67	D 8 forsk notgeld	0	25	
28	67	D 9 forsk notgeld	0	25	
29	67	D Zerbst 25, 6 x 50, 100 pf 01.07.21 DN 1469.2	0	15	
30	67	D 9 forsk notgeld	0	25	
		Mønter			
31	38	D 50 pfennig 1919G	01	20	
32	38	D 50 pfennig 1920A	01	10	
33	38	D 50 Reichspfennig 1930A	1+	20	
34	38	D 50 Deutsches Reich 1924D	1+	20	
35	38	D 50 Reichspfennig 1942E	1+	30	
36	38	D 1 mark 1905E	01	30	
37	38	D 1 mark 1908G	1++	30	
38	38	D 2 mark Hindenburg 1939G	01	25	
39	38	D 5 mark Hindenburg 1935F	1++	25	
40	38	D 5 mark Hindenburg 1939G	1+	25	
41	38	Mexiko 1 Peso sølv 1919	1+	35	
42	38	DK 1 øre 1921	01	20	
43	38	DK 2 øre 1913	1	95	
44	38	DK 5 øre 1906 	0	800	
45	38	DK 25 øre 1894	1-1+	50	
46	38	DK 25 øre 1933	1+	125	
47	38	DK 1 krone 1930	1	45	
48	38	DK 1 krone 1938	1	40	
49	38	DK 2 krone 1875	1-1+	150	
50	38	DK 2 krone 1959	1+	50	
51	176	DK frimærkepenge 6 forsk 	lot	120	
52	176	DK frimærkepenge 6 forsk 	lot	120	
53	176	DK frimærkepenge 6 forsk 	lot	120	
54	9	DK 4 x 20 kr 1990jub, 1 x 20 kr 1992jub	lot	100	
55	9	DK 5 kr 1960 jub	1+	40	
56	9	DK 5 kr 1964 jub	1+	40	
57	9	DK 200 kr 1990 jub	0	200	

58	9	DK 200 kr 1990 jub	0	200	
59	9	DK polet Det danske kongepar guldbryllup 1892, Dr Alexandrine Lykke skilling	lot	10	
60	9	DK cigar kasse med mønter	lot	hb	
61	9	DK pose 10 ører mest F9 ca 1 kg	lot	hb	
62	9	DK 4 x Sparekasse medalje 1960	0	hb	
63	9	DK medalje Sparekasse 1960, Danmarks Ulandshjælp 1962, Sanger Festen i København 1901, Den Konservative Klub for Sakskøbing og omegn 1886	lot	hb	
64	9	D medalje Zur Erinnerung fur drei Kaiser jahr 1888	1+	hb	
65	9	DK grøn møntalbum årtal mønter F9, M2	lot	550	
66	9	DK brun møntalbum årtal mønter F9, M2	lot	125	
67	9	DK skotøjæske årstalmønter F9, M2 5 kg	lot	hb	
68	9	DK æske årstalmønter F9, M2 1 kg	lot	hb	
69	9	D, DK 11 x spilmarke og spillemærke	lot	hb	
70	9	D pose med mønter ca 100 g	lot	hb	
71	9	DK kasse med 25 ører, 29 x 1kr, 8 x 5kr, 3 x 10kr F9,M2	lot	100	
72	9	Plast Møntalbum sider, lynlås poser (påtrykt tekst)	Nye	hb	
73	153	D 1 pf 1874A, 1874B, 1874C, 1874E	1-1+	15	
74	153	D 1 pf 2x 1875A, 1875B, 2 x 1875C, 1875D, 1875J	1-1+	25	
75	153	Østrig 22 forsk mønter (før Euro)	lot	25	
76	153	D 5 mark 1975G	1+	10	
77	153	D 2 mark 1960G, 1971G, 1972G	1+	15	
78	153	D 16 forsk. Mønter 1901-1966	lot	40	
79	153	D Brun PI møntalbum med 3 plastsider med 1 pf til 10 pf 1888-1975	lot	100	
80	153	Sverige plastside med 1,2,10,25 ører 1890-1971	lot	30	
81	153	Norge plastside 4 x 5 øre, 2 x 50 øre, 6 x 1 kr, 2 x 5 kr 1914-1975	lot	30	
82	153	Norge plastside med 1,2,10,25, 50 ører 1924-1978	lot	10	
83	153	Island plastside med 24 mønter bl.a. 50 kr 1979,78,80	lot	25	
84	153	DK 1 øre 1879 korr	1	40	

85	153	DK 1 øre 1891	1-	5	
86	153	DK 1 øre 1927N	1	15	
87	153	DK 2 øre 1874 ks	1+	25	
88	153	DK 2 øre 1886	1+	50	
89	153	DK 2 øre 1889	1+	30	
90	153	DK 5 øre 1912	1(+)	25	
91	153	DK 5 øre 1919j	1	50	
92	153	DK 10 øre 1933	1	10	
93	153	DK 10 øre 1959	1	75	
94	153	DK 25 øre 1911	1	20	
95	153	DK 25 øre 1932	1	15	
96	153	DK 25 øre 1939	1+	40	
97	153	DK Rød Pi album med 1,2,5,10,25 ører, 50 øre 1925,1940 C9-F9	lot	200	
		Sedler			
98	9	DK 5 kr 1960 C3601C Svend Nielsen	0-01	50	
99	9	DK 10 kr 1963 H6632C Sunesen	1+	30	
100	9	DK 10 kr 1974 D3743A Svend Andersen	0	30	
101	9	DK 10 kr 1974 D3743A Svend Andersen	0	30	
102	9	DK 10 kr 1974 D4745A Sunesen	0	30	
103	9	DK 2 x 10 kr 1977 B5773A, B6771C Hoffmeyer, Svend Andersen	1+	20	
104	9	DK 10 kr 1977 B5771J Svend Andersen	0	15	
105	9	DK 20 kr 1979 A0791J Svend Andersen	0	40	
106	9	DK 20 kr 1979 A0792M Sunesen	0	40	
107	9	DK 20 kr 1979 A0792N Sunesen	0	40	
108	9	DK 20 kr 1984 C3842N O Thomasen	0	40	
109	9	DK 2 x 20 kr 1984 C3841F(afrevet hjørne), C3841H R Mikkelsen	0,0	60	
110	9	DK 50 kr 1970 A8700J Hoffmeyer	1+	65	
111	9	DK 50 kr 1984 C2841C R Mikkelsen	0	125	
112	9	DK 100 kr 1956 A9650J Svend Andersen	1+	120	
113	9	DK 100 kr 1990 D8901A R Mikkelsen	0-01	110	
114	9	Libanon 1 livre 1965-1980	1	hb	
115		Østrig 10 forsk notgeld sedler	0	25	
116		Østrig 10 forsk notgeld sedler	0	25	
117		Østrig 10 forsk notgeld sedler	0	25	
118		Østrig 10 forsk notgeld sedler	0	25	
119		Østrig 10 forsk notgeld sedler	0	25	

120		Østrig 10 forsk notgeld sedler	0	25	
		Mønter			
121		DK 2 kr 1876	1-	25	
122		DK 10 kr 1913 guld	01	1200	
123		DK medalje Danmarks historie Stavnbandets ophævelse sølv	0	70	
124		Ungarn 5000 forint 2006 jub sølv	0	100	
125		Belgien 10 € 2005 jub	0	75	

: se billede på www.nfns.dk

Plebiscitpenge udstedt før folkeafstemningerne

I Nordslesvig blev der udstedt både tysk- og dansksindede plebiscit-penge op til afstemningen den 10. februar 1920. En af de første sedler fra Nordslesvig med nationalt motiv blev lavet i Sønderkov i november 1919. Bag sedlen stod en lokal godsbestyrer og skovrider, som var en af områdets få tysksindede. Som det fremgår nedenfor viser den en karrusel, som illustrerer Slesvigs omtumlede historie. På den første hest sidder en dreng med et flag, som viser de slesvigske løver. Han repræsenterer Ribebrevet fra 1460 og ideen om, at Slesvig og Holsten for evigt skulle være udelt — "up ewig ungedeelt". På den anden hest sidder en dreng med prøjsisk fane, som illustration på krigen i 1864 og den preussiske erobring af Slesvig. På den tredje hest vifter drengen med et Dannebrog. Han sidder under årstallet for folkeafstemningerne i 1920 og viser danskernes ønske for den kommende grænsedragning. Den fjerde hest er ledig. Karruselmanden byder John Bull, som er en karikeret udgave af briterne, ombord på karrusellen, og det helst jo før jo bedre ("Je eher, je lieber"). I hånden holder Karruselmanden en fane med bogstaverne CIS (forkortelse for Commission Internationale de Surveillance du Plebiscite Slesvig) og slet skjult på indersiden af bukserne, har han et Dannebrog. Han repræsenterer Den Internationale Kommission, som overtog forvaltningen af afstemningsområderne fra de tyske myndigheder i januar 1920 og skulle sikre frie, uhindrede og hemmelige afstemninger. CIS var imidlertid nedsat af de sejrende magter i 1. Verdenskrig og blev fra tysk side anset for at favorisere danskerne og dermed ikke som en uafhængig kommission. Der er derfor tale om en satirisk fremstilling af de kommende afstemninger, som viser, at tyskerne ikke følte sig fair behandlet. Ved at byde John Bull ombord på karrusellen får danskerne en hjælpende hånd frem mod de kommende afstemninger, som derfor ikke fremstår som retfærdige og demokratiske.⁸

Forsættes i næste nummer.

Artiklen har være bragt i "SØNDERJYSKE ÅRBØGER 2020" udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland og skrevet af Klaus Tolstrup Petersen.

Noter bliver vist til sidst ellers kan læses i årbogen..

Hammerslagspris ved medlemssalg og auktion den 12. april 2022

Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris
1		22	82	43	100	64	40	85	16	106	35
2		23		44	200	65		86		107	5
3		24	56	45	50	66		87	16	108	75
4		25	35	46	100	67		88	16	109	75
5		26	40	47	100	68	130	89	270	110	72
6	15	27	420	48	10	69	42	90		111	25
7		28		49	50	70	48	91		112	5
8	75	29	360	50	25	71	44	92	10	113	56
9	40	30		51	75	72	35	93	44	114	5
10	30	31		52	70	73	30	94	58	115	
11	5	32		53	360	74	5	95		116	10
12	68	33		54	50	75	5	96	35	117	10
13	26	34		55	120	76		97	50	118	10
14	58	35	65	56		77	30	98	24	119	10
15	10	36	52	57		78	20	99	26	120	5
16	50	37	250	58	40	79	20	100	16	121	5
17	58	38	50	59		80		101	30	122	5
18	50	39	75	60		81	25	102	10	123	25
19	40	40	70	61	40	82		103	120	124	25
20		41	44	62		83	16	104	5	125	25
21	45	42		63		84	16	105	50	©	

Numismatisk Forening afholder medlemsmøde med auktion **tirsdag den 11. oktober 2022 kl. 19.30** i **Hotel Royal, Nørretorv 1, Aabenraa**.

Da foreningens beholdning af kommission mønter og sedler er ved at være solgt, vil vi gerne opfordre medlemmerne til at indlevere til salg.